

משה יעקב
הענין
גרבט סוסקין

יאוש שלא מדעת

1. ילקוט שמעוני תורה פרשת בשלה רמז רלג

ארבע כתות נעשו ישראל על הים
אחת אומרת נפול לים,
ואחת אומרת נחזור למצרים,
ואחת אומרת נעשה מלחמה כנגדן,
ואחת אומרת נצווה כנגדן,

זו שאומרת נפול לים נאמר להם התיצבו וראו, זו שאומרת נחזור למצרים נאמר להם כי אשר ראיתם, זו שאומרת נעשה מלחמה כנגדן נאמר להם ה' ילחם וזו שאומרת נצווה כנגדן נאמר להם ואתם תחרישון:

2. שמות פרק ה,

וַיִּשָׁב מֹשֶׁה אֶל יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי לְמָה הֲרַעַתָּה לְעַם הַזֶּה לְמָה זֶה שַׁלַּחְתָּנִי: וּמָאֵז בְּאֵתִי אֶל פְּרַעֲה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הֲרַע לְעַם הַזֶּה וְהִצַּל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמְּךָ: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה עֲתָה תֵרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפָרְעָה כִּי בִּיד חֲזָקָה יִשְׁלַחֶם וּבְיַד חֲזָקָה יַגְרִשֶׂם מֵאֶרֶץ: ס

רמב"ן

(כב) אדני למה הרעותה - למה הרעותה - אחרי הודיע אלהים את משה פעמים (לעיל ג ט, ד כא) שלא יתן אותם מלך מצרים להלוך מדוע יתרעם. ואמר ר"א כי חשב משה כי מעת דברו אל פרעה בשליחות ה' יקל מעליהם ויחל האלהים להצילם, והנה פרעה הכביד והרע, וזה טעם למה הרעותה, כי זה הפך מה שאמרת לי ראה ראיתי את עני עמי (לעיל ג ז), וארד להצילו (שם ח).

ואינו נכון בעיני, בעבור שאמר והצל לא הצלת, ואין ההצלה רק יציאתם מן הגלות, ולפי דעתי שחשב משה רבינו כי יאמר ה' שלא ישמע אליהם פרעה להוציאם מיד במצותו, ולא באות ומופת, עד שיעשה בו נפלאותיו הרבות, אבל חשב כי יביאם עליו תכופות זו אחר זו בימים מעטים. וכשאמר לא ידעתי את ה' יצוה לעשות מיד לפניו אות התנין, והוא לא ישמע, ויכה אותו בו ביום בדם ואח"כ בכל המכות. וכשראה שעמדו שלשה ימים והוא יריע להם בכל יום, וה' לא כהה בו, ולא נתגלה למשה להודיעו מה יעשה, אז חשב משה כי ארוכה היא:

ויתכן שהיו בזה המעשה ספפר הכתוב ימים רבים, כי כאשר הוכו שוטרי בני ישראל עמדו ימים עד שדברו עם פרעה עצמו, ואמרו לו למה תעשה כה לעבדיך (פסוק טו), כי אין ברשות כל אדם לבא בהיכל מלך פנימה ולדבר אליו פנים בפנים, אף כי שוטרי העם הנבאשים בעיניו, והנה סבלו עמלם ולחצם ימים רבים והיו באים עד לפני שער המלך עד שגשמעה צעקתם לפני המלך וצוה שיבאו לפניו וידברו עמו. וכן אפשר ששב משה אל ה' ואמר למה הרעותה אחרי ימים מעת שפגעו בו השוטרים:

ובאלה שמות רבה (ה כג) אמרו ויצאו נוגשי העם ושוטריהם (פסוק י), כיון שגזר כן הלך משה למדין ועשה שם ששה חדשים, ואהרן היה יושב במצרים, ואותה שעה החזיר משה אשתו ובניו למדין. ועוד אמרו (שם ה כד) ויפגעו את משה ואת אהרן ממצרים, ופגעו בהם שוטרי ישראל כשהיו יוצאים ממצרים, ואמר לו לך שוב מצרים, בא משה ממדין ואהרן ממצרים, ופגעו בהם שוטרי ישראל כשהיו יוצאים ממצרים, ואמר לו לך וכן ראיתי עוד במדרש חזית (שה"ש רבה ב כב) דומה דודי לצבי (שה"ש ב ט), מה צבי זה נראה וחוזר ונראה, כך גואל הראשון נראה להם, וחוזר ונכסה מהן וחוזר ונראה להם. וכמה נכסה מהם, רבי תנחומא אמר שלשה חדשים, הדא הוא דכתיב ויפגעו את משה ואת אהרן. ורבי יהודה ברבי אומר לקיצין. כלומר, כי לשון פגיעה לפרקים היא:

והנה היו ימים רבים מעת דבר לו השם ובואו אל פרעה. ולכן כששב משה אל ה' אמר למה הרעותה לעם למה לשלוח אותי קודם שהגיע הקץ, כי לא היה ראוי לשלוח אותי עד שתרצה להצילם, כי עתה הרעותה להם ולא הצלת אותם ואם ככה את עושה להם יסופו ברעה אשר תמצאם. ולכן ענה אותו עתה, בעת הזאת, בקרוב, תראה אשר אעשה לפרעה, כי לא אאריך לו כל כך כאשר חשבת, וקרוב לבא עתו וימיו לא ימשכו:

3. מדרש תנחומא (ורשא) פרשת וירא סימן טז

(טז) [כא, א] וה' פקד את שרה, ושה"כ מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישרלים (ישעיה מד) מקים דבר עבדו זה אברהם שנאמר בעבור אברהם עבדי שהתפלל על אבימלך שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים, ועצת מלאכיו ישרלים שבשרו אותו המלאכים שנאמר שוב אשוב אליך כעת חיה, האומר לירושלים תושב ולעדי יהודה תבנינה, ומה ענין זה לכאן אלא כשם שנתיאשו ממנה האומות שלא נבנית והיא תבנה שנאמר האומר לירושלים תושב. וכתיב (תהלים קב) כי בנה ה' ציון, אם תמהים אתם הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תהוללכם (ישעיה נא) כשם שעשיתם לאברהם ולשרה כך אעשה לירושלים.

אין ליהודי להתיימשך משום דבר, בין בעניני הגוף כמו שאמרו (ברכות י' סוף ע"א) אפילו חרב חדה על צוארו אל ימנע מהרחמים, בין בעניני הנפש אפילו נשתקע למקום שנשתקע וחטא בדבר שאמרו ז"ל (זוה"ק ח"א ר"ט ב) שאין תשובה מועלת חס ושלוה, או שתשובתו קשה, או שרואה עצמו משתקע והולך בעניני עולם הזה, אל יתיימשך בעצמו לומר שלא יוכל לפרוש עוד, כי אין יאוש כלל אצל איש יהודי, והשם יתברך יכול לעזור בכל ענין:

וכל בנין אומה הישראלית היה אחר היאוש הגמור דאברהם ושרה זקנים ומי מלל לאברהם הניקה וגו' (בראשית כ"א ז'), שלא עלה על דעת אדם עוד להאמין זה ואפילו אחר הבטחת המלאך ושרה הצדקת ידעה והאמינה דהשם יתברך כל יכול ועם כל זה צחקה בקרבה, שהיה רחוק אצלה להאמין זה בידעה זיקנת אברהם דטוחן ואינו פולט כמו שאמרו (בראשית רבה מ"ח י"ז) וכן זקנתה, ואם היה רצון השם יתברך לפקדם היה פוקדם מקודם דלמעט בנס עדיף ולא עביד ניסא במקום שאין צריך, אבל באמת מאת ה' היתה זאת שיהיה בנין האומה דוקא אחר היאוש הגמור שלא האמין שום אדם ואפילו שרה שתיפקד עוד, כי זה כל האדם הישראלי להאמין שאין להתיימשך כלל דלעולם השם יתברך יכול לעזור והיפלא מה דבר, ואין לחקור בחקירות למה עשה ה' ככה:

וכן הישועה דלעתיד נאמר (ישעיה נ"ג א') מי האמין לשמועתינו וגו', וכן אמרו (סנהדרין צ"ז סוף ע"א) דאין בן דוד בא עד שיתיימשך מן הגאולה, ועל כן אמר (ישעיה נ"א ב') הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם, דגם התחלת בניכם היה כן אחר היאוש, ושוב מצאתי בתנחומא (פרשת וירא ט"ז) על פסוק (בראשית כ"א א') וה' פקד דבר זה עיני שם ואהניין:

ואברהם אבינו ע"ה ראש האומה הוא שפתח דבר זה שלא להתיימשך משום דבר כשנשבה לוט וכבר נתיימשך כולם מלהציל, דעל כן אמר מלך סדום הרכוש קח לך דכבר נתיימשך בידי המלכים וקנייה אחר כך אברהם אבינו בשינוי רשות, ואברהם אבינו אזר עצמו עם שלוש מאות שמונה עשרה ילידי ביתו לרדוף אחר ארבעה מלכים, ובגדרים (ל"ב סוף ע"א) דהוא בגימטריא אליעזר, ומשמעות השם מפורש בתורה אצל משה רבינו ע"ה כי אלקי בעזרי ויצילני וגו' (שמות י"ח ד') שכבר היה תרב פרעה על צוארו והשם יתברך יכול לעזור גם אחר היאוש שאין להתיימשך משום דבר, וזהו רמז מספר שלוש מאות שמונה עשרה בגימטריא יאוש עם הכולל היינו שמספר זה הוא המוציא מידי יאוש ומורה שהשם יתברך עוזר מכל דבר שהאדם חושב להתיימשך:

ונראה לי דזה דברי ההיא סבתא (סוכה ל"א א) אתתא דהוה לאביה שלוש מאות שמונה עשרה עבדי וכו' עיין שם היינו דחשבה אולי סוברים כרבי שמעון (בבא קמא ק"ד א) דסתם גזילה יאוש בעלים, ובפרט עבדי ריש גלותא דתקיפי ואלימי ומי ידון עם שהתקיף ואצל רב נחמן ורבנן שעמו הוי שינוי רשות ולפיכך לא השגיחו בה, על כן אמרה דהוה לאביה וכו' שהיא מזדע אברהם שהתאזר עם שלוש מאות שמונה עשרה עבדיו לעורר דבר זה שאין יאוש כלל, ולמה לא ישגיחו בה להאמין לה שלא נתיימשך כלל כי גם הוא מזדע אברהם אבינו בוטחת בהשם יתברך כמוהו ויודעת שהשם יתברך יכול לעזור נגד הכל והיה לו לחוש לדבריה ושלא לישוב בסוכה הגזולה:

רשי"ר הירש

(א) עתה. זה הרגע אליו ציפיתי. תחילה יתגלו נא במילואם חוסר האונים והייאוש; יוכח כי יד האדם לא תשיג מאומה, וכי בפניות אל פרעה אין כל תועלת. תחילה יהיו משה ואהרן יוצאים מול נציגי העם במערתם אפסותם הגמורה, ורק אז תחל הגאולה כפועל חי. ועם רגע זה גם סולקו כליל עקבות כל דבר הנראה כאמצעי - עזר טבעי; ויוכר ויוודע, כי אין משה אלא המכשיר, ואין מעשיו אלא פועל חי:

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף לא עמוד א

תנו רבנן: סוכה גזולה, והמסך ברשות הרבים. רבי אליעזר פוסל, וחכמים מכשירין. אמר רב נחמן: מחלוקת בשתוקף את חבירו והוציאו מסוכתו. ורבי אליעזר לטעמיה, דאמר: אין אדם יוצא ידי חובתו בסוכתו של חבירו. אי קרקע גזולת - סוכה גזולה היא, ואי נמי קרקע אינה גזולת - סוכה שאולה היא. ורבנן לטעמייהו, דאמרי: אדם יוצא ידי חובתו בסוכתו של חבירו. וקרקע אינה גזולת, וסוכה שאולה היא. אבל גזל עצים וסיכך בהן - דברי הכל אין לו אלא דמי עצים. ממאי - מדקתני דומיא דרשות הרבים, מה רשות הרבים קרקע לאו דידיה הוא - סוכה נמי לאו קרקע דידיה הוא. ההיא סבתא דאתאי לקמיה דרב נחמן, אמרה ליה: ריש גלותא וכולהו רבנן דבי ריש גלותא בסוכה גזולה הוו יתבי! צווחה ולא אשגח בה רב נחמן. אמרה ליה: איתתא דהוה ליה לאבוהא תלת מאה ותמני סרי עבדי צווחא קמייכו ולא אשגחיתו בה? אמר להו רב נחמן: פעיתא היא דא, ואין לה אלא דמי עצים בלבד.